

Poradnik - jak odnaleźć się w sytuacji wojny i pomagania uchodźcom?

Ogólnie rzecz biorąc najpierw należy zabezpieczyć siebie i swoich najbliższych a dopiero potem pomagać innym. Trzeba też jasno określić granice pomagania w zależności od własnych zasobów i możliwości – znać swoje ograniczenia.

Mówimy o sytuacji katastroficznej, którą zostali dotknięci mieszkańcy Ukrainy – uchodźcy przybyli do nas nie z własnej chęci, z różnymi doświadczeniami. Bycie uchodźcą jest sytuacją obciążającą. Przeżyli różnych sytuacji, które mogą wpłynąć na ich zachowanie oraz przeżywanie. W wyniku nagromadzenia przeżyć i zamrożenia ich w sytuacji zagrożenia życia, to po uzyskaniu poczucia bezpieczeństwa następuje ich powolne uwalnianie. Ważna jest obecność i chęć wysłuchania, czasem nic nie trzeba mówić.

Aby umieć rozeznaczyć sytuację uchodźców oraz rozumieć emocje potrzebujących i swoje, trzeba znać fazy kryzysu katastroficznego:

- 1) Faza szoku – pierwsze (instynktowne) reakcje związane z lękiem, dezorientacją i zaskoczeniem – trwają zwykle przez pierwsze godziny.
- 2) Faza heroiczna – zwykle obejmuje okres kilku dni, w których społeczność uruchamia swój potencjał ratując i wspomagając się nawzajem – oznacza mobilizację, bohaterskie akty, wyjazdy po ofiary, organizowanie pomocy, podejmowane ryzyka celem ochrony życia - w tej fazie dominują reakcje emocjonalne i instynktowne.
- 3) Faza „ufności i nadziei” (miodowego miesiąca) – społeczność poszkodowana znajduje się w centrum zainteresowania, napływa pomoc i dalsze obietnice, co pozwala oczekiwać, że wszystko wróci do normy. Złudzeniom tego okresu ulegają zarówno poszkodowani, jak i pomagający. Nie myśli się o zmniejszaniu zainteresowania sytuacją i o zmęczeniu pomaganiem. Przeważa aktywność, szukanie rozwiązań i nadzieja.
- 4) Faza rozczarowania – po około 2 miesiąca do około roku – tu już następuje zmęczenie, mnożą się przeszkody w realizacji zamierzeń, narasta przeświadczenie, że obciążenia i troski na stałe zagnieździły się w naszej codzienności. Pomoc i odszkodowania są niezadawalające, zaczyna się wzajemne oskarżanie, narastają napięcia, złość kierowana do instytucji oraz osób pomagających. Pojawia się poczucie izolacji, porzucenia, objawy depresyjne, w tym bezsilność, złość i irytacja. Emocje te mogą towarzyszyć osobom pomagającym, jak i uchodźcom. Złość z bezsilności oraz z współodczuwania emocji ze strony uchodźców, którzy coraz intensywniej mogą przeżywać sytuację, w której się znaleźli. Uchodźcy mogą okazywać niezadowolenie z pomocy a pomagający mogą oczekiwać wdzięczności. **Świadomość tego mechanizmu może pomóc przewidzieć tego typu sytuacji i nie traktować ich osobiście – niezadowolenie, bezsilność, irytacja, złość i wiele innych emocji jest bezpośrednio wynikiem przeżywanego kryzysu, a nie z powodu konkretnej osoby.** Pomimo dobrych warunków w Polsce uchodźca wolałby być we własnym domu a nie może i dlatego się złości. Duże znaczenie będą tu miały różnice indywidualne w zakresie odporności psychicznej i doświadczeń jakich byli świadkami lub które dotknęły ich bezpośrednio (śmierć bliskich, utrata domów) a także ich zasoby adaptacyjne (znajomość języka, znalezienie pracy).
- 5) Faza rekonstrukcji – trwa kilka lat i związana jest z powrotem do normalności o okresami smutku i mierzenia się ze stratami. Większość osób odzyskuje równowagę po około pół roku i stara się wracać do dawnych zajęć i budować nowe życie. Część osób wymaga wsparcia specjalistycznego. Obecnie nie wiadomo kiedy i jak będzie przebiegać ta faza, gdyż nie znamy daty zakończenia wojny.

Jak wspierać ofiary wojny? W pierwszej kolejności potrzebny im jest drugi człowiek, który będzie gotowy do rozmowy, wysłuchania lub tylko do obecności w ciszy, gdy widzimy, że dana osoba nie jest gotowa na rozmowę. Sama obecność drugiej osoby w kryzysie jest formą ukojenia. Czasami potrzebne jest przytulenie (nie na siłę), czasami uspokajają głos, towarzyszenie czy wspólna aktywność. Co robić?

Zadbaj o zaspokojenie podstawowych potrzeb – zaproponuj herbatę oraz posiłek, zrób coś do jedzenia i zostaw w zasięgu wzroku. Przyda się zaproponowanie ciepłego okrycia – w czasie stresu człowiek może nie odczuwać głodu i chłodu.

Uznaj uczucia i emocje – gdy ktoś chce popłakać, podaj chusteczki, przytul jeżeli osoba wyrazi na to ochotę; unikaj mówienia, że wszystko się ułoży gdyż nie wiemy co będzie.

Staraj się pytać jak możesz pomóc – powiedz w czym możesz pomóc i bądź w gotowości. Nie obiecuj czego nie możesz zrobić, uzgodnij z rodziną, zanim na coś się zgodzisz.

Pomagaj w zwykłych czynnościach – osoby w kryzysie mogą mieć trudności w zadbaniu o siebie – zorientuj się jaka jest potrzebna pomoc.

Zachęcaj do spacerów i aktywności – proponuj, ale nic na siłę. Jeżeli osoba daje radę, angażuj do pomocy w gotowaniu i sprzątaniu, dzieci zachęcaj do zabawy.

Nie dopytuj o szczegóły wydarzeń – może to nasilić złe wspomnienia i wywołać silne reakcje emocjonalne. Normalną reakcją w stresie jest zapominanie szczegółów i próba odcięcia się od faktów.

Nie wyręczaj – wspieraj chęci wykonywania jakichś czynności, aby nie nasilać poczucia bezradności.

JAK MOGĄ SIĘ ZACHOWYWAĆ OSOBY będące ofiarami wojny?

Różne osoby różnie reagują. Po pierwszych godzinach, lub dniach od narażenia się na działanie silnego stresora, pojawiają się **objawy ostrej reakcji** na stres. **Jest to NORMALNA REAKCJA NA NIENORMALNĄ SYTUACJĘ.**

Może pojawić się: - **oszołomienie, dezorientacja, zawężenie pola świadomości, niezrozumienie bodźców płynących z otoczenia, aktywności niedostosowane do sytuacji oraz bezcelowe** (ucieczka, niezrozumienie tego, co słyszy). Mogą pojawić się objawy somatyczne: **uczucie kołatania serca, potliwość, przyspieszony oddech, uczucie duszności, nudności, biegunka, wymioty, dezorientacja a nawet krótka utrata przytomności.** Objawy te powinny minąć po kilku dniach, ale mogą się utrzymywać do 4 – 6 tygodni. Najdłużej mogą trwać:

1. **Niekontrolowane wybuchy płaczu, złości i/lub agresja słowna**, także w kierunku osób pomagających – są one skierowane na sytuację i osoby odpowiedzialne za wywołanie wojny. Jest to także wyraz bezradności – trzeba tu wykazać zrozumienie i powiedzieć, że są normalne w takiej sytuacji. . U dzieci może rodzić się poczucie winy, że ja jestem tu bezpieczny, a mój tata nie. Trzeba mu wtedy powiedzieć, że „Twój tata chce, żebyś ty był bezpieczny, ponieważ nie martwi się wtedy o ciebie.”
2. **Poczucie lęku** – stałe lub w formie napadów paniki.
3. **Poczucie braku sensu** – może objawiać się kwestionowaniem podejmowanych działań, uczuciem przytłoczenia i brakiem odczuwania radości.
4. **Apatia** – może objawiać się brakiem zainteresowania różnymi aktywnościami, nadmiernym zmęczeniem, niemożliwością skupiania uwagi.
5. **Potrzeba izolacji** – unikanie kontaktów, chęć przebywania samemu.
6. **Stale poczucie zmęczenia, w tym bóle mięśni i ciała** – należy zwracać uwagę czy osoby są w stanie zadbać o swoje podstawowe potrzeby: posiłki, higiena.
7. **Zaburzenia snu** – długotrwałe trudności ze spaniem wymagają konsultacji z lekarzem.
8. **Problemy z uwagą i funkcjami wykonawczymi** – brak siły na naukę, bezradność.

U dzieci najbardziej powinny niepokoić **zachowania autodestrukcyjne** (celowe głodzenie się, samookaleczenia), **zachowania agresywne oraz myśli samobójcze**. Warto zapytać rodzica jak dziecko funkcjonowało wcześniej i jeżeli zmiany utrzymują się ponad 5 – 6 tygodni, trzeba zgłosić się psychologa. Trzeba pamiętać, że powyższe objawy mogą nasilić się jako czynnik skojarzony z sytuacją traumatyczną – alarm może wywołać silny lęk, dezorientację, chęć ucieczki czy bezruch (zamrożenie). W takiej sytuacji należy zadbać o bezpieczeństwo osoby: przytrzymać, podpowiedzieć co ma zrobić, wziąć pod ramię itp. Dobrze też tłumaczyć o źródłach dźwięku (śmigłowiec, karetka, drony, samoloty, syreny) i tłumaczyć młodzieży różne reakcje, które mogą być nietypowe, a jednak „normalne reakcje na nienormalną sytuację”.

Jeżeli na lekcji wystąpią sytuacje wyzwalające stres, to nie należy ich omawiać, tylko zapewnić osobie bezpieczeństwo. Trzeba wyznaczyć granice: lekcje przedmiotowe obejmują naukę danego przedmiotu i tylko takie treści mają być na niej przekazywane. Lekcje nie są czasem do opowiadania o własnych traumach. Na pytanie o to, co będzie, należy odpowiedzieć zgodnie z prawdą – nie wiem, ale też chcę żeby wojna skończyła się szybko. Nie należy mówić dziecku, że się go rozumie – nikt z nas nie ma pojęcia o tym, co dziecko przeżyło. Nie trzeba mówić do dziecka: zapomnij, ale „już to przeżyłeś, dałeś radę, jesteś bezpieczny, normalnie funkcjonujesz, a to są tylko wspomnienia.”

Na redukcję napięcia emocjonalnego dobrze wpływa ruch na świeżym powietrzu.

Jak radzić sobie jako osoba pomagająca?

- 1. Wyznaczyć sobie granice co do sposobu pomagania i ilości czasu przeznaczanego na pomoc.** Warto zadawać sobie pytania: jak się czuję? Jakie są moje relacje z bliskimi? Czy moi bliscy czują się zaopiekowani? W jaki sposób chce pomóc? Czy uzgadniam to z bliskimi? Jak wpływa na mnie bezpośredni kontakt z ofiarami wojny? Czy wiąże się to z długotrwałymi działaniami? To da nam pomoc w decyzji co do rodzaju pomocy, którą możemy zaoferować: materialna, finansowa, bytowa – jednorazowa, krótkoterminowa czy długoterminowa. Niektóre osoby zbyt mocno identyfikują się z ofiarami przez co mogą zaniedbywać swoje obowiązki. Część osób sprawdzi się w pomocy pośredniej np. udział w zbiórce, jeszcze inni nie będą chcieli w ogóle się angażować – ważne jest szanowanie decyzji każdej jednostki.
- 2. Zapewnij sobie odpoczynek, porozmawiaj z kimś, jeżeli poczujesz się zmęczony, wypalony, zniechęcony.** Trzeba wyznaczać sobie granice i dbać o swoje własne potrzeby.
- 3. W przypadku przyjęcia do domu uchodźców – wyznaczanie granic pomiędzy Gośćmi a gospodarzami.** Nie zaleca się nakłaniać naszych dzieci do poświęceń, chyba ze sami wykazują taką inicjatywę. **Celem pomagania jest przede wszystkim zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego, pomoc w zaaklimatyzowaniu się w nowym otoczeniu, życzliwe wspieranie i towarzyszenie w nowej sytuacji.** Gośćmi powinni mieć prywatność i możliwość decydowania o sobie.
- 4. Zaciekawienie się kulturą i zasadami społecznego funkcjonowania na Ukrainie.** Musimy wiedzieć, że uchodźcy potrzebują czasu na powrót do równowagi po przeżyciach traumatycznych. Ważne jest żeby poznawać się nawzajem, uczyć krytycznego myślenia i weryfikowania wiadomości na temat wojny. Koncentrować się na tym, co jest w naszym zasięgu i możliwościach. Dawać propozycje zajęć i pozostawić wybór, pomagać rozumieć nasze realia i uczyć języka.